

② תולדות יצחק

① מאמר קדמה

(כז,רט) ורבקה אמרה אל יעקב
בנה לאמר הנה שמעתי את אביך
מדבר אל עשו אחיך לאמר,
הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים
ואכלה וגו' ועתה בני שמע בקולי
לאשר אני מצוה אתך וגו' ואעשה
אתם מטעמים לאביך כאשר אהב.

כל הלומד פרשה זו יתמה על החפץ, וכי
יצחק אבינו היה בעל הנאה מעוה"ז שאמר
לעשו (פסוק ד) "ועשה לי מטעמים כאשר
אהבתי" וכן רבקה הדגישה רצון יצחק
בי"מטעמים", והלא אף בזמננו יבזזה ת"ח
המשבח טובת המאכלים ומחליף מתיקות
התורה למתיקות המעדנים. וכן יש לעיין במה
שאמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה סז,ב) על
פסוק (לג) "מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי
ואכל מכל" מכל מה שנברא בששת ימי
בראשית וכו' מכל טוב שהוא מתוקן לעתיד
לבא (ועיי' ב"ב יז.), אתמהא! ובפרט לפי מה
שכתב הרמב"ן פרשת חיי (כד,א) "והי' ברך את
אברהם בכל" הכוונה על סוד מסודות התורה,
כי "בכל" תרמוז על ענין גדול והוא שיש מדה
הנקראת "כל" מפני שהיא יסוד הכל עיי"ש,
וכן צ"ל במה שנתברכו יצחק ויעקב ג"כ
במדה זו (עיי' ב"ב שם), ואיך פירשו חז"ל
בחדא מחתא. כוונת "ואוכל מכל" להורות על
מדה נשגבה זו ולפי פשוטו של מקרא התענג
יצחק במאכלי עריבות.

לולא דמסתפינא הייתי אומר שעיקר
הרגשת טעם שיש להצדיק ממאכל הוא טעם
הקדושה שיש בהמאכל, ולכן (כה,כח) "ויאהב
יצחק את עשו כי ציד בפיו", שבמאכלי עשו
הרגיש יצחק אבינו טעם של קדושה, והיינו
מחמת שהצטיין עשו בקיום מצות כיבוד אב
באופן נעלה, כמו שביארו חז"ל במדרש
(בראשית רבה פרשה סה,טז) "בגדי עשו
החמודות" שבהן היה משמש את אביו, איך
שמעון בן גמליאל כל ימי הייתי משמש את
אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה שמשש
עשו את אביו, אני בשעה שהייתי משמש את
אבא הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין ובשעה
שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים,
אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו לא
היה משמשו אלא בבגדי מלכות, עכ"ל, ואף
שהיה יצחק אביו סגי נהור ולא ידע באיזה
בגד הוא משמש מ"מ הקפיד לשמשו חזוקא
בבגדי מלכות, ועל ידי גודל קיום מצות כיבוד
אב של עשו נכנסה קדושת המצוה לתוך
המאכל ולכן אהב יצחק הי"מטעמים של עשו.

ואלה תולדות יצחק (כ"ה י"ט)

הנה גם פרשתנו מתחלת בלשון אלה תולדותנו, ולפלא מה שנקבע לסדר
אותה הפרשה בשם "נח" וזו בשם "תולדות" ולא בשם יצחק. ויתכן לומר
משהו דכל עיקרה של פרשתנו איירי בבח גופי, בענינו עם בניך הנחיים
המבול וכל סוד חיינו, ולכן נקראת על שמו. אבל פרשה זו עיקר ענין
מקרי והי' יעקב ועשו וצניגיהם, והי' מן הדין לקרואה על שמה. אך למט
הקיצור תקרא תולדות.

וקרוב לומר, כי זו כתת רש"י במסוק זה שכתב בה הלשון, ואל
תולדות יצחק - יעקב ועשו האמורים בפרשה. עכ"ל, ולכאורה אינו מוב
מה בא ללמדנו בזה. הלא זה נראה נודע לכל, אך כנתנו להורות, דעל ו
נקראת הפרשה בשם "תולדות" ולא בשם יצחק, כמו פרשתנו, משו
דעיקר ענינה של פרשה זו והיא לספר חיינום של יעקב ועשו, ולכן נקרא
בשם "תולדות" ולא בשם יצחק, וכמו שכתבנו.

ועוד אפשר לפרש לשון רש"י בזה ומשמיתו בדברים אלה, עפ"י מה

שכתב במדרש. כי על כן כתיב בתולדות השמים המצוי המלה "תולדות"
מלא וק"ל (בראשית ב' ד') ובמסוק האלה תולדות יצחק (ס"ט וי'
כ"ה י"ב) כתיב "תולדות" חסר וי"ן. יען כי תולדות השמים המצוי הייתה
רצוי לפי ה', לכן כתיב תולדות מלא, ולא כן תולדות יצחק שצ"ע
הריבוי את ישראל (עיי' רש"י בפרשה וירא, כ"א י"ג, במסוק באשר הוא
שם, ובמס' ה"ש ט"ז ב' וברש"י שם) ולא הייתה תולדותו לרצו, לכן כתיב
בו תולדות חסר, לומר על המצוי והצ"ע בתולדותו.

הנה כן כתיב האלה תולדות יצחק, כתיב תולדות בארץ אלה, ואמר
חסר, זה מורה מוצה מלא ומצוה חסר, או מצוה תולה רצויה ומצוה
אינה רצויה, והי' יעקב ועשו, ועל זה כיון רש"י לפרש מה שכתב תולדות
בארץ אלה, משני שותלה זו כוללת יעקב ועשו, והי' התולדה מוצה רצויה
ומצוה אינה רצויה.

ועפ"י יתיישב משיב רש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה, ולא עשו
ויעקב כסדר תולדותם, ובמא' להלן בסיפ וישלח (ל"ה כ"ט) ויקברו אותו
עשו ויעקב בניו - פשוט הוא משום דהואי' המלא כן במלת תולדות
כתיב מקודם ואח"כ חסר, ולא כתיב תולדות, מקודם חסר ואח"כ המלא
(אמר והל"ת), וכן שהמלא מורה על יעקב כתיב קודם, חסר שגורמו
לעשו כתיב אחריו, לכן הקדים רש"י יעקב לעשו.

ולכן חשב יצחק על אף ידיעתו שיעקב איש
תם יושב אהלים ועשו איש שדה שמי"מ ראוי
עשו לברכה מפאת גודל הקדושה שהרגיש
במאכליו. אבל רבקה רצתה להוכיח שעשו
הוא רמאי ואינו ראוי להברכה, וטעם הקדושה
שבציזו אינו מחמת מעשיו הטובים ומדרגותיו
הנפלאות, אלא אך ורק מחמת קיום מצות
כיבוד אב שהיא המצוה היחידה שהוא מקיים
בשלימות, כטלפי החזיר שהם סימני כשרות,
וכל שאר מעשה עשו רעים וחטאים, ולכן
אמרה אל יעקב "שמע בקולי לאשר אני מצוה
אותך" ובזה תקיים מצות כיבוד אם ותכניס
גם אתה קדושת המצוה להמאכל, ובזה
"אעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב".

וכן כשאמר יעקב (פסוק יב) "אולי ימושני
אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי
קללה ולא ברכה", ענתה לו רבקה "עלי
קללתך בני אך שמע בקולי ולך קח ליי", שאם
תשמע בקולי אז לא ירגיש בך כיון שיטעום
בהמאכל טעם מצות כיבוד אב ואם.

וזהו מה שאמר יעקב (פסוק יט) "אנכי עשו
בכורך", וכוונתו היתה לומר לאביו שיש לי
אותה המדה של עשו, שעל ידי קיום כיבוד
אב יש בהמאכל טעם של אותה הקדושה
שאתה אוהב.

אלא³⁵ שעדיין יש להבין, מדוע באמת צותה רבקה את יעקב לשקר, ובפרט לפי מה שכתב רש"י שם, והוא מחז"ל, שעל פי הדיבור עשתה, וכי לא היתה אפשרות אחרת לפני המקום לגלגל את הברכות ליעקב בלי שיצטרך לשקר, ובמיוחד קשה זה להבין אחר שידענו שיעקב הוא עמוד האמת בעולם וכדכתיב ותון אמת ליעקב, וכל כך התרחק יעקב מהשקר עד שבמעשה דינה שהוצרכו לעסוק אותו נמרמה לא דיבר אתם יעקב אלא השאיר את העסק עם אנשי שכם לבניו³⁶, וא"כ מדוע סיבב המקום שהברכות יחולו על ראש יעקב בדוקא על ידי השקר והתעתוע? ועיין ברמב"ן [לעיל כ"ה פל"ד] שכתב ח"ל: והשאלה על מאור עיניו שאלת עורי לב כי אם היתה סבה מאת השם הנה היא כדי שיבורך את יעקב עכ"ל. וזה תימה, וכי לא היתה לו להקב"ה עצה אחרת שיקח יעקב הברכות רק על ידי עורון עיני יצחק?

אמנם נראה, שכמו שראינו אצל אברהם אבינו שהוצרך השי"ת לנסותו בעשר נסיונות עד שעלה ונתעלה למדרגתו הרוממה, כמו כן אצל יעקב היה צריך לעבור נסיון כדי לבחון את גודל מדרגתו ודביקותו בה'. וכשנעיין נראה שהנסיונות שבהם נתנסה אברהם אבינו היו נסיונות נגד טבעו ומזגו, כי הלוא דרך אברהם בעולם היה לפרסם את שם ה' על ידי שהראה את מדת חסדו וטובו של המקום - "חסד לאברהם". עבודת השי"ת של אברהם היתה מיוסדת על מדת החסד של הקב"ה שהתגלמה באישיותו של אברהם. כל האלפים והרבבות שהצליח אברהם אבינו לקרב לה' היה על ידי החסד שעשה הוא עם הבריות, שבה הוא הסביר לאנשים שמעשיו שופעים מכח מדת החסד של הקב"ה³⁷.

ולכן כשבא הקב"ה לנסות את אברהם ולראות אם באמת הוא ירא אלקים, הוכרח לנסותו באופן שנראה כאילו הוא בניגוד ישיר ובכיוון ההפוך ממדת החסד. ולדוגמא: כשאמר לו הקב"ה לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, הרי הוצרך לעזוב את ביתו ואת אביו הזקן, דבר שבדאי הכאיב לו. לאחר כך הוא נצטוו לגרש מביתו את הגר ואת ישמעאל בנו באופן הנראה כמאד אכזרי, וזה בודאי לא היה נעים לאברהם לעשות. והעולה על כולנה, נסיון העקדה, שבו הוצרך להקריב את בנו יחידו כקרבן - דבר שהיה נגד כל מציאותו ונגד כל השקפותיו, [ובפרט שמנהג עובדי עבודה זרה בימים ההם היה להקריב את בנייהם כקרבן וכדאיתא בפרשת ראה [י"ב פל"א]: כי גם את בנייהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם, ואברהם היה תמיד מראה ומוכיח לכולם שה' שהוא אל רחום וחנון לא יבקש קרבן כזה מבריותיו, ועכשיו הוצרך הוא בעצמו לעשות כן], והרי זה המדרגה הנעלה ביותר בנסיון האדם, כלומר, לעשות פעולה הנוגדת מן הקצה אל הקצה את טבעיות האדם ומהותו אך ורק כדי למלאות רצונו של השי"ת. ורק כשעבר בהצלחה את כל הנסיונות האלו רק אז אמר אליו המלאך: כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה³⁸.

וכן הוא הדבר גם אצל יעקב. כל טבעו ומציאותו סלדו מהשקר; הזיוף והתעתוע היו אצלו בגדר עבודה זרה וגועל נפש. ולכן כשרצה ה' לנסות את מדת דביקות יעקב בה', לא מצא מקום יותר הגון לנסותו ממדת האמת, כי עכשיו הוכרח יעקב לפעול נגד מגמת חייו ועמדתו הבלתי פושרת בשביל האמת, ורק אם אמנם יעשה כן משום שנצטווה לעשות כן, אז יוברר ויובחן כי כל מעשיו לשם שמים. ומבואר מזה שענין נטילת הברכות מעשו היה "מעשה העקדה" של יעקב. כל אחד מהאבות היה צריך לעבור "מעשה עקדה" - נסיון נגד מהותו וטבעו - כדי לזכות בשכר הנצחי של אבי העם הנבחר.

ולפי זה עלינו לבאר מהו היה הנסיון העל טבעי של יצחק, כי הלוא מעשה העקדה לא היה נגד טבעו המציאותי, ואדרבה, הרי יצחק מסמל את מדת הדין והגבורה, פחד יצחק, ולמסור את נפשו על קידוש השם הוא חלק מעבודתו השגורה והרגילה, וא"כ היכן התנסה יצחק באופן שהתנסו בו אברהם ויעקב?

אולי יש להציע ש"העקדה" של יצחק עדיין לא היתה אבל היא תהיה לעתיד לבא. הגמרא במסכת שבת [דף פ"ט ע"ב] אומרת בזה"ל: מאי דכתיב כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירונו כו' לעתיד לבא יאמר ליה הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך כו', אמר אימר ליה ליעקב כו' בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך כו', אמר לו ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע: בני ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי עכשיו בני ולא בניך, ועוד כו' אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך ואת"ל כולם עלי הא קריבית נפשי קמך, פתחו ואמרו כי אתה אבינו, עיי"ש כל הגמרא. ונראה שכאן היה נסיון גדול ליצחק, שהרי כאן פעל יצחק שלא לפי מדתו מדת הדין, אלא אדרבה, מכל האבות היה הוא היחיד שהמליץ בעד בני ישראל וקבל על עצמו את כל חטאותם, שהרי עכשיו זה היה רצון ה' שהרי הלך להאבות לבקש סניגוריא, והרי היה כאן נסיון ממשי למדתו של יצחק, ואכן, כשאר האבות, עמד יצחק בנסיון, ונהיה למגינים ולמושיעם של ישראל ודו"ק.